

MAIORESCU ȘI EMINESCU, MAIORESCIANISM ȘI EMINESCIANISM

DOI: 10.5281/zenodo.3842779
CZU: 821.135.1-1.09

Academician **Mihai CIMPOI**
E-mail: acad.cimpoi1@gmail.com
Institutul de Filologie „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

MAIORESCU AND EMINESCU, MAIORESCIANISM AND EMINESCIANISM

Summary. The study analyzes the intersection points of the theoretical doctrines of Maiorescu and Eminescu, the intellectual relationships between the two, the participation in the “Junimea” Society, which promoted “the new direction in the Romanian prose and poetry”, based on the autonomy of aesthetics, the idea of the unity of European and universal culture, the refusal of “bottomless forms and the cult of truth”.

Keywords: personality, organicism, truth, romance, Europeanity, universality.

Rezumat. Studiul analizează punctele de intersecție ale doctrinelor teoretice ale lui Maiorescu și Eminescu, raporturile intelectuale dintre cei doi, participarea la Societatea „Junimea”, care promova „noua direcție în proza și poezia românească”, bazată pe autonomia esteticului, ideea unității culturii europene și universale, refuzul „formelor fără fond și cultul adevărului”.

Cuvinte-cheie: personalitate, organicism, adevăr, romantism, europenitate, universalitate.

E mai mult decât o relaționare literară circumstanțială, determinată de prezența *dimprenă* într-un cadru istoric dat, într-un anturaj cultural și într-un spațiu habitual și habitual anume, definit de Blaga drept mioritic, cu o alternanță capricioasă de suișuri/ coborâșuri, adică ondulant. Configurația geografică a locului de baștină a poetului confirmă această predeterminare destinală.

E mai degrabă o întâlnire fericită sub semnul unei afinități elective și a unei constructuralități intelectuale în ciuda unei deosebiri comportamentale între un spirit aulic, de o glacialitate academică impenetrabilă și un spirit comunicativ, deschis spre lume, doritor de familiaritate – dihotomie caracterologică stabilită de Călinescu.

Firește, comunicarea dintre ei s-a produs în funcție de condiția lor valoric-statutară, Maiorescu reprezentând Criticul, iar Eminescu Poetul. Chiar dacă privim lucrurile dintr-o perspectivă exegetică mult îndepărtată de timpul lor, poartă anume această marcă deontologică, adică pecetea unei culturi occidentale profund însușite și trecute prin „pământul proaspăt al propriului suflet” (precum îi plăcea să spună poetul). Ei se simțeau, cu puternica lor individualitate, *oameni deplini* ai culturii.

Maiorescu a fost cel dintâi care a vorbit despre *personalitatea europeană* a lui Eminescu, el însuși fiind prin tot ce a făcut, o personalitate europeană.

Aveau, amândoi, prin excelență ceea ce Nietzsche denumea *pasiunea de cunoaștere*, fiind familiarizați în

cel mai înalt grad cu filosofia și literatura universală și interesați de limbile clasice și moderne.

Maiorescu se impune, indiscutabil, ca un *pattern*, ca un *Critic model*, care se cade de asemenea omologat și cu *Eminescologul model*.

Eminescu și poeziile lui, articol scris în anul trecerii la cele veșnice a autorului *Luceafărului*, conturează o mască platoniciano-schopenhaueriană a sa, caracterizată prin geniul înăscut, prin impersonalitate, nepăsare și răceală hyperionică. Îl vede pe poet cu capul în norii unei idealități goale, trăind, așadar, în lumea ideilor generale, străină de „cercul strâmt” al tărâmului mundan. Identificarea cu Hyperion este absolută: „Ceea ce caracterizează mai întâi de toate personalitatea lui Eminescu este o așa de covârșitoare inteligență, ajutată de o memorie căreia nimic din cele ce-și întipărise vreodată nu-i mai scăpa (nici chiar în epoca alienației declarate), încât lumea în care trăia el după firea lui și fără nicio silă era aproape exclusiv lumea ideilor generale ce și le însușise și le avea pururi la îndemână. În această proporție tot ce era caz individual, întâmplare externă, convenție socială, avere sau neavere, rang sau nivelare obștească și chiar soarta externă a persoanei sale ca persoană îi erau indiferente”. În acest context al demonstrației critice, a vorbi despre mizeria materială a poetului i se pare o expresie nepotrivită cu individualitatea lui și pe care el cel dintâi ar fi respins-o [1, p. 351]. Cauza înnebunirii e ereditară, înăscută, iar viața neregulată îl făcea să se hrănească cu narcotice și excitante, să facă abuz de tutun și de cafea, să pe-

treacă zile întregi fără mâncare, iar după miezul nopții să mănânce și să bea fără măsură. Stăruința repetată a unor prieteni și a criticului însuși de a-l readuce la un mod de trai normal au fost zădărnice. Maiorescu îi face lui Eminescu un portret din interior, privindu-l din cercul familial al Societății „Junimea”, deci printr-un racourci simpatetic. Este, în reprezentarea sa, un junimist, un schopenhauerian, un hegelian, un organicist, un europenist și un universalist (un globalist, în termenii de azi), precum este și Maiorescu însuși. În personalitatea poetului se proiectează personalitatea criticului în ceea ce are esențial, caracteristic. Îi unește, indubitabil, spiritul de grup/grupare, căci „Junimea”, după cum consemna memorabil Tudor Vianu, „n-a fost atât o societate, cât o comunitate”, apariția ei datorându-se „afinității viu resimțite dintre personalitățile întemeietoare” [2, p. 139]. Îi apropie, apoi, modul de a înțelege actul de creație ca act existențial, *a scrie* însemnând pentru unul și celălalt, *a trăi*, o practicare – am zice – a religiei adevărului, cultul „muncii *originare*” (în cultură) scoasă din izvorul străvechi al industriei”, al frumosului „care cuprinde idei manifestate în materie sensibilă” și care e „completa întrepătrundere a ideii și a aparenței sensibile” – postulatul echivalent cu eminesciana definiție din *Epigonii* a poeziei ca „Înger palid cu priviri curate/ Voluptos joc cu icoane și cu glasuri tremurate,/ Strai de purpură și aur peste țărâna cea grea”, conceperea culturii universale ca întreg, ca expresie a unui „fond general uman”. Nu e greu de observat, apoi, că discursul publicistic eminescian se construiește pe temeiul ideologic al maiorescianismului, vădit în aceeași programatică voință de a impune *adevărul* ca principiu universal de înțelegere a lucrurilor, în intoleranța manifestată față de *formele fără fond*, de credința nestrămutată în primatul *esteticului*.

Șerban Cioculescu publica în „Revista Fundațiilor regale”, la 1 martie 1940, un articol privind relațiile dintre cei doi în care considera că G. Călinescu „a pus în lumina adevărată solidaritatea ideologică dintre poet și gruparea literară, precum și tonul afectiv al relațiilor dintre Eminescu și Maiorescu”. Concluziile criticului, deși prea categorice, i se par juste: „Eminescu, intelectualizește maiorescian convins, n-a fost omenește prietenul lui Maiorescu. El era un spirit afectiv căutător de prietenii strănse, un temperament recalcitrant regulilor sociale și, în sfârșit, un om pătruns de valoarea sa și doritor deci să capete o stare și o considerare adecvată meritului său. Fără să producă dușmănie adevărată, aceste împrejurări au dat naștere la iritațiuni și porniri de mânie...”. Șerban Cioculescu face referire la întreg capitolul despre *Eminescu și Junimea*, în care nu socoate excesiv decât pasajul „de o certă frumusețe și formulare, care exagerează însă ră-

ceala maioresciană”: „Maiorescu era aulic, ceremonial și *glacial*, lăsând, chiar în ținutele sale cele mai familiare, spații *enorme* între solitudinea sa *inexpugnabilă* și nevoia de familiaritate a convorbitorului, *întocmai* ca un Escorial trist, apăsător de solemnitate”. „Poate să fie, conchide Șerban Cioculescu, o intuiție dreaptă a măștii maioresciene, în relațiile întâmplătoare ale criticului, dar nicidecum față de cei pe care îi stima sau iubea” [3, p. 38].

Articolul vine, în continuare, cu numeroase dovezi ale atitudinii afective manifestate de Maiorescu față de Eminescu sub forme concrete de aprecieri înalte curajoase, care sfidau scara ierarhică existentă și mai cu seamă autoritatea „regală” a lui Alecsandri, de grijă permanentă pentru asigurarea lui financiară și pentru ocuparea unor posturi (de revizor școlar, de bibliotecar, de profesor de filozofie), de a-l trimite pentru tratament la sanatorii din străinătate și din țară, de a-l face intim al casei și de a-l găzdui.

Dar să revenim la articolul din 1889.

Eminescu e portretizat aici în culori vii, calde, denotând aceeași atitudine afectivă pronunțată pe care a avut-o și în timpul vieții sale. Este văzut, esențialmente, ca o ființă întru poezie, ca un Om poetic, ca Poet-Natură (ca să folosim termenii lui Mikel Dufrenne, apropiați de cei ai lui Goethe și de cei ai romanticilor congeneri autorului *Luceafărului*). El dă dovadă, după cum crede pe bună dreptate criticul, de o indiferență față de starea de fericire și, ca adept al lui Schopenhauer, este un „pesimist”, de o „seninătate abstractă” ca notă caracteristică în melancolie, ca și în veselie („și lucru interesant de observat, chiar forma nebuniei lui era o veselie exultantă”), de o naivitate de copil, cu care câștigase de mult inima tuturor, de o indiferență față de lucrările sale și de publicarea lor, de lipsa de amor propriu, căci „se mulțumea cu emoțiunea estetică a unui mic cerc de amici”.

Se considera – amănunt semnificativ – ca „organul accidental prin care însăși poezia se manifestă” ca rostitoare esențială al ființei (heideggerian vorbind); poetul este cel ce exprimă ființa poetică a Naturii ca Om vorbitor al naturii (ca să revenim la Dufrenne) „având numai conștiința familiarității sale native”; de aceea, zice exegetul francez, poezii – de felul lui Rilke sau Péquy – celebrează mereu și nepăsarea animalului).

Era nepăsător pentru întâmplările cele externe, dar și în relațiile pasionale; ca și Leopardi în *Aspasia* „nu vedea în femeia iubită decât copia imperfectă a unui prototip nerealizabil” și afirmația e ilustrată cu finalul *Luceafărului*.

Cea de-a doua parte a articolului începe prin a trage concluzii asupra a ceea ce a demonstrat până acum. Prima formulare concluzivă privește modul de a în-

țeleg *personalitatea poetului* în raport cu opera. „Înțelegând astfel personalitatea lui Eminescu, înțelegem totdeodată una din părțile esențiale ale operei sale literare: bogăția de idei, care înalță toată simțirea lui (căci nu ideea rece, ci ideea emoțională face pe poet), și vom vedea în chiar pătrunderea acestei bogății intelectuale până în miezul cugetărilor poetului puterea mișcătoare care l-a silit să creeze pentru un asemenea cuprins ideal și forma exprimării lui și să îndeplinească astfel amândouă cerințele unei noi epoci literare” [1, p. 335].

A doua precizare concludivă privește personalitatea *europeană* a poetului, obținută prin cunoașterea filosofiei (în special a lui Platon, Kant și Schopenhauer), credințelor religioase – creștine, buddaiste, indice și a operelor poetice ale tuturor timpurilor: „Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturai europene de astăzi” [1, p. 335]. În comora ideilor culese el „afla materialul concret de unde să-și formeze înalta abstracțiune care în poeziile lui ne deschide așa de des orizontul fără margini al gândirii omenești”; cunoștințele sale îi dau lui Eminescu „cuprinsul versurilor caracteristice în care se întruchipează profunda lui emoțiune asupra începuturilor lumii, asupra vieții omului, asupra soartei poporului român”.

Poetul e din naștere, precizează criticul, dar ceea ce e din naștere la adevăratul poet „nu e dispoziția pentru forma goală a ritmului și a rimei, ci nemărginita iubire a tot ce e cugetare și simțire omenească”, din perceperea acumulată a căreia el desprinde *ideea emoțională spre a se înfățișa în forma frumosului*. „Acel cuprins ideal al culturai omenești, continuă să argumenteze criticul, nu era la Eminescu un simplu material de erudiție străină, ci era primit și asimilat în chiar individualitatea lui intelectuală. Deprins astfel cu cercetarea adevărului, sincer mai întâi de toate, poeziile lui sunt subiectiv adevărate nu numai atunci când exprimă o intuiție a naturii sub formă descriptivă, o simțire de amor uneori veselă, adeseori melancolică, ci și atunci când trec peste marginea lirismului individual și îmbrățișează și reprezintă un simțământ național sau umanitar” [1, p. 335-336].

Maiorescu argumentează, în termenii epocii, ceea ce numim astăzi exponențialitatea lui Eminescu, regăsirea noastră *identitară* în el, așa cum spune Anders că se regăsesc englezii în opera lui Shakespeare. Întemeietorul „Junimii” intuia cu siguranță și formula acest impact major al operei poetice eminesciene asupra *tuturor*: „Și eu am simțit în felul lor ceea ce a simțit Eminescu, în emoțiunea lui își regăsesc emoțiunea lor, numai că el îi rezumă pe toți și are mai ales darul de a deschide mișcării sufletești cea mai clară expresie, așa încât glasul lui, deșteptând răsunetul în inima lor, le dă totdeodată cuvântul ce singuri nu l-ar fi găsit” [1, p. 396].

Producerea acestui impact, cu un efect puternic de binefacere estetică mântuitoare, asemănătoare *catharsisului* antic, dar și eliberării schopenhaueriene, mai mult: regăsirii identitare care are loc până astăzi, în postmodernitate, a asigurat lui Eminescu statutul de *poet național*. Maiorescu nu folosește noțiunea, poate încă oprit de prudențe circumstanțiale, dar o sugerează în modul ferm de a recunoaște, înafară de „binefacerea pe care o revarsă, poetul de geniu”, că opera eminesciană a devenit „parte integrantă” a vieții poporului pe care-l reprezintă în chip desăvârșit: „Această scăpare a suferinței mute prin farmecul exprimării este binefacerea ce o revarsă poetul de geniu asupra oamenilor ce-l ascultă, poezia lui devine o parte integrantă a sufletului lor, și el trăiește de acum înainte în viața poporului său” [1, p. 396].

Criticului nu-i rămâne decât să constate că puterea pe care o are lucrarea poetică eminesciană asupra altora nu ar fi fost posibilă fără ca ea să nu fi aflat *forma frumoasă* sub care să se prezinte fiind și forma cea mai sugestivă în opera lui și să-și întărească spusele prin analiza mai multor poezii. (În paranteză fie spus, printre calitățile care îl impun ca *poet național*, G. Călinescu va numi și arta de a fi făcut un folclor savant (cea mai națională latură a universalității sale), el „abia îndepărtându-se de la impersonalismul poporului, punându-se imperceptibil la nivelul unor idei adânci, între care dragostea inocentă și aparenta filozofie a nimicului care la el este de fapt voluptate de dispersiune în materia veșnic generatoare de viață” [4, p. 263].

Urmează, în articol, unele confidențe privind ediția princeps, pregătită fără participarea poetului atins de boală, făcute pentru a asigura cititorul că nu a avut „dreptul nici de a le modifica, nici de a le lăsa pe unele la o parte”. Prezența unor poezii cu imperfecțiuni este justificată de faptul că din mijlocul acestora „apare deodată o frumusețe de limbă” și o înălțare de cuget care prevesteau de la început ce avea să devie poetul ajuns la culmea lui.

Exemplificările în vederea ilustrării ridicării forme poetice datorită mânăuirii perfecte a limbii moderne pentru a exprima o nouă concepțiune și a crea din propria ei fire vestmântul noilor cugetări se fac din poeziile de inspirație folclorică, din *Scrisori (Satire)*, din *Floare albastră, Rugăciunea unui dac, Ce te legeni..., Și dacă..., Făt-Frumos din tei, Kamadeva, Doina, Melancolie, Mortua est, Glossă, Cu mâne zilele-ți adaogi, La steaua, Crăiasa din povești, Povestea teiului, Despărțire, Când amintirile...*

Studiul lui Titu Maiorescu se încheie cu o previziune, pe care i-a șoptit-o *daimonion*-ul său lăuntric: „Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui. Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română

va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești” [4, p. 344].

Așa cum nemilosul Cronos i-a dat dreptate, adevărind previziunea lui privitoare la fixarea *punctului de plecare* a evoluției literaturii române în opera lui Eminescu, tot astfel articolul lui Titu Maiorescu a devenit punctul genezic al eminescologiei, adăugând la portretul-sinteză făcut de el noi culori, nuanțe, tușe, neștergându-i însă imaginea iconografică arhetipală.

Registrul encomiastic în care menținem prezența noastră poate fi supărător în epoca relativizării valorilor și a încercărilor de demitizare atât a poetului, cât și a criticului, bănuind de implicarea în „cabala” eliminării lui Eminescu de la „Timpul” și din viața publică și – suplimentar – de a fi schimbat conceptul structural al *ediției princeps* gândită de poet.

Eugen Simion scria pe bună dreptate că încercările de a-l învinui pe critic de o complicitate în asasinarea lui Eminescu nu au nicio fundamentare documentară. Argumentul comentatorilor preocupați de ultimii ani din biografia publică a poetului „este că, având o poziție intransigentă în problema opresiunii la care sunt supuși românii aflați sub stăpânirea austriacă, gazetarul de la „Timpul” începe să fie monitorizat de serviciile secrete” ale imperiului”. „Sunt, într-adevăr, documente de arhivă în acest sens, constată Eugén Simion, și, dacă se mai află și altele, ele trebuie scoase la iveală. A-l asocia însă pe Maiorescu în această conspirație, pe motiv că era germanofil, este o grosolană absurditate și, mai mult decât atât, o injustiție morală, cum am zis înjositoare. Cine citește corespondența criticului își dă seama că o acuzație de acest fel este în afara rațiunii” [5, p. 8-9].

Nu putem să nu fim de acord cu Eugén Simion în privința faptului că *iraționalitatea merge mai departe și întunecă totul*. Într-o cultură a suspiciunii și comploturilor aberația se lățește și face carieră.

În ce privește ediția princeps, este adevărat că este opera lui Maiorescu, fapt recunoscut de el însuși. În ciuda controverselor pe care le generează modul structurării și unele erori, Petru Creția consideră că e un merit istoric al mentorului „Junimii” iar „smerenia aristocratică de a sluji opera altcuiva e un model deontologic” [6, p. 145-146].

Nu pot fi nicicum puse în discuție intuiția sigură a criticului, pusă și pe un fundament analitic solid că este un *poet înmăscut*, care face epocă în mișcarea literelor românești, cu o personalitate intelectuală europeană, prin urmare, canonic în sensul lui Harold Bloom.

Studiul psihognostic maiorescian, bazat pe demonstrația acestei personalități de excepție, indiscutabil europeană, dar și a unor cauze interne, ereditare a „neburniei” sale, a unei predispoziții, tot sădite genetic în ființa sa, de a fi nepăsător la evenimentele externe, este un rezultat al unui mod anumit de a-l înțelege pe poet în cheia „tânărului geniu” romantic. (În același fel îl vedea și Călinescu mai târziu: ca „un lunatic sublim, în sufletul căruia visele creșteau ca iarba grasă, astupând gardurile și mistuind pietrișul, ieșind prin dușumele și prin streșină. Starea sa normală era cea somnambulică și trezia acțiunii politice a fost, desigur, o întâmplare care, mai la urmă, s-a dovedit tot un vis deșert” [7, p. 221].

Acest mod de a-l înțelege pe Eminescu nu a schimbat nici atitudinea afectivă a criticului față de el, nici judecățile de valoare expuse în alte articole.

Îată tabloul lor sinoptic, care relevă o nedezmintită statornicie.

În *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872) Eminescu apare al doilea după Alecsandri pus în „fruntea noii mișcări” ca fiind „cap al poeziei noastre literare în generația trecută”:

„Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum așa de puțin format încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului este d. Mihail Eminescu” [7, p. 160]. La particularitățile consemnate pe care le au poeziile publicate în „Convorbiri literare” au „și farmecul limbajului (semnul celor aleși), o concepție înaltă și pe lângă aceste (lucru rar între ai noștri) iubirea și înțelegerea artei”. Și urmează un citat de două strofe din „strania poezie” *Venere și Madonă*. Să observăm prudența cu care îl situează imediat după Alecsandri, dar și calificativele curajoase, ferme în disonanță cu această precauție: „cu totul osebit în felul său”; „în fine poet, poet în toată puterea cuvântului”; „farmecul limbajului (semnul celor aleși)”; „o concepție înaltă și pe lângă aceste (lucru rar între ai noștri) iubirea și înțelegerea artei antice”. Este pusă în evidență, cu o oximoronică prudență/ temeritate, *singularitatea valorică*, apariția unui alt poet cu o altă concepție poetică, care e al timpului modern. Din cele trei poezii analizate – *Venere și Madonă*, *Epigonii* și *Mortua est* – cea mai bună i se pare mai puțin structurată pe antiteze exagerate *Mortua est*, care prezintă „un progres simțitor în precizia limbajului și în ușurința versificării”.

În prefața la ediția de la 1892 a *Antologiei poeziei românești* Maiorescu menționează apariția mai multor lucrări de la scrierea articolului său din 1867, care ar trebui să figureze, „și mai ales, precizează prefațatorul, ale lui Eminescu”.

În *Neologismele* (1881) Eminescu este prezentat printre scriitorii „cei mai cu limbă românească”, alături de Negruzzi, Gane, Creangă, Slavici, Șerbănescu și Lambrior.

Poezia română și străinătatea reține citate din *Neue preussische (Kreuz...) Zeitung*, în care se vorbește despre Eminescu, reprezentant al „pesimismului”, ale cărui poezii sunt în colecția analizată „cele mai însemnate lângă cele ale lui V. Alecsandri, poetul de predicție al patriei sale”. Criticul expune, în încheierea dării de seamă, părerea că „ceea ce a trebuit să placă în poeziile lui Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu și Șerbănescu și nuvelele lui Slavici, Negruzzi și Gane este, pe lângă măsura lor estetică, originalitatea lor națională” [7, p. 249].

Poeți și critici (1886) conține o notă polemică la adresa conferinței lui Al. Vlahuță, în care acesta a pus problema cine este mai mare: Alecsandri sau Eminescu, criticul crezând justificată doar punerea alături ale celor mai bune poezii ale acestor doi poeți.

Leon C. Negruzzi și „Junimea” (1890) caracterizează societatea literară ca fiind o adunare de cele mai disparate spirite, înaltul visător Eminescu „întâlnindu-se” cu nemilosul observator Caragiale.

În *memoria poetului dialectal Victor Vlad (Delamarina)* (1898) conține o referință la puternica influență a lui Eminescu asupra tineretului român din Transilvania și la „sfințenia formei, precum a transfigurată pe Eminescu în epoca sa de maturitate” [7, p. 383].

Raportul academic asupra traducerilor din Quintus Horatius Flaccus („Ode, epode, carmen saeculare”) din 1891 remarcă drept admirabilă *Oda (în metru antic)* și „unicitatea” lui Eminescu.

În *Poeziile d-lui Anton Naum* (1894) poeziile eminesciene sunt considerate, alături de *Pastelurile și Ostașii noștri* ale lui Alecsandri și *Amintirile lui Creangă*, „manifestările acestei epoci de renaștere literară” [7, p. 448].

În *Poeziile d-lui Octavian Goga* (1906) e amintită cultura generală înaltă care distingea pe Eminescu și „a căre-i lipsă se simte la unii din poeții cei mai lăudați ai literaturii noastre actuale”.

În *Chestia poeziei populare* (1909) se remarcă „partea lirică a vieții poporului, ca fiind cea mai roditoare în dezvoltarea ulterioară a literaturii noastre culte, îndeosebi pentru Eminescu și, prin mijlocirea lui, pentru urmașii săi” [7, p. 484].

Maiorescu nu ne dă și o analiză a prozei lui Eminescu, iar în ce privește publicistica găsim o referință semnificativă în *Neologismele* (1881), în care zice că articolele sale din „Timpul” oferă „un exemplu de stil bun” [7, p. 143].

Revenind la începutul articolului *Eminescu și poeziile lui*, decriptăm *declicul hermeneutic* pe care se construiește, în chip platonician-piramidal, întregul studiu: autorul *Luceafărului* personifică în sine (se spune exact acolo) „cu atâta strălucire ultima fază a poeziei române din zilele noastre”. Ce înseamnă, *stricto sensu*, această „ultimă fază”? Ea reprezintă o depășire a tendinței semierudite de latinizare de pe la mijlocul secolului (al XIX-lea), pornită dintr-o legitimă revendicare națională, dar pândită de pericolul înstrăinării între popor și clasele culte, și „o îndreptare”, prin intermediul poeziei populare începută cu Vasile Alecsandri, spre o dezvoltare normală a limbii și scrierii. În această fază se câștigă o temelie firească, o primă treaptă de înălțare a literaturii naționale, în legătură și cu aspirația generației noastre, glosează criticul, spre cultura occidentală. În atari condiții, ea, literatura națională trebuia să răspundă la două cerințe: „să arate întâi în cuprinsul ei o parte din cugetările și simțirile care agită deopotrivă toată inteligența europeană în artă, în știință, în filozofie; să aibă, al doilea, în forma ei o limbă adaptată fără silă la exprimarea credincioasă a acestei amplificări”. „Amândouă condițiile, argumentează Maiorescu, le realizează poezia lui Eminescu în limitele în care le poate realiza o poezie lirică, de aceea Eminescu face epocă în mișcarea noastră literară” [7, p. 329].

Așadar, Eminescu reprezintă o *personificare* a „ultimei faze” a culturii naționale (și a noii direcții), în care aceasta se sincronizează cu *toată* – subliniem – inteligența europeană (în artă, în știință, în filozofie). Reprezintă, după cum ni se va mai spune mai încolo, repetăm, și o *personificare a timpului modern*. El are – în poezie și publicistica din *Timpul* – „o limbă adaptată fără silă la exprimarea acestei amplificări”, adaptată, vorbind în termeni lovinescieni, la procesul de *sincronizare* cu întreaga cultură europeană.

Declicul hermeneutic al acestui studiu, dar și al altora, care au ca obiect al analizei alți scriitori și alte fenomene, îl constituie, astfel, *personalitatea lui Eminescu*. Aceasta reflectată – putem s-o spunem cu certitudine azi – prin prisma *propriei* personalități. Identificăm, în fond un dublu proces de reflectare chiasmatică: din partea criticului avem o *maiorescianizare* a lui Eminescu, iar din partea poetului o *eminescianizare* a lui Maiorescu. Principiul oglinzirii paralele se aplică cu de la sine putere.

De altfel, acad. Eugen Simion care a invocat mereu nevoia de întoarcere la Maiorescu, afirma, în discursul său *Laudă criticului român* ținut la Academie, că întemeietorul criticii noastre moderne se impune astăzi nu prin diferitele ipostaze în care poate fi surprins – ca spirit înalt olimpien, de care vorbește Călinescu, ca „terian ardelean”, ca om disperat și ca

om ce se face printr-o voință aprigă, după cum crede Lovinescu – ci ca o personalitate complexă și plenară demonstrată de întreaga sa activitate critică. Răspunsul simionist la întrebarea „care este adevăratul Maiorescu?” apare formulat astfel: „Adevărată este sinteza dintre *omul simțurilor* și *omul ideilor* (binomul de care el amintește undeva), rodnică este personalitatea în plenitudinea și complexitatea ei, adevăratul Maiorescu este în acțiunea lui critică generală” [8, p. 819].

Ceea ce îi apropie pe cei doi membri ai Junimii, întrupare literară angajată la un moment dat în luptele politice în temeiul unei clare doctrine conservatoare, este și modul în care privesc problemele stringente ale societății românești, în special cele ale justiției, învățământului, („învățământului real”) culturii, vieții publice ale „dezvoltării politice a României, armatei (amândoi au urmărit pas cu pas și au comentat acțiunile din teatrul de război de la Plevna), ale politicii externe. Luările de atitudine din publicistica eminesciană se intersectează cu cele din discursurile parlamentare și articolele programatice maioresciene. Eugen Simion se referea la felul în care Titu Maiorescu spulbera analogia eronată făcută de tinerii din epocă între conservatorismul politic și boieria, între aceasta și mentalitatea fanariotă veche: „Analogie falsă, spune oratorul, identificare greșită pentru că adevărata boierime românească este formată de „vechile familii românești cari au susținut trăinicia acestei țări...”. Disociere importantă, disociere corectă. O face și Eminescu ori de câte ori este vorba să definească forțele sociale sănătoase ale națiunii. *Boierii de țară, clasa de mijloc* (negustorii, meșteșugarii etc.) și *țărani* sunt, după el, clasele productive” [9, p. XII].

Angajarea de partea Partidului Conservator e determinată, în cazul celor doi, de primejdia *formelor fără fond*, primejdia imitației necugetate și nefolositoare unei societăți fără fundamente solide.

Atașamentul „ideologic” eminescian la convingerile maioresciene se explică prin ceea ce afirmă academicianul Eugen Simion în introducerea la vol. T. Maiorescu. *Discursurile parlamentare*.

Relațiile dintre poet și critic, exemplare sub aspect deontologic al consimțirii unei afinități elective, al constructurității și al conlucrării intelectuale au intrat în zona ingrată a bănuielilor și presupuzițiilor că Maiorescu a participat la conjurația Anti-Eminescu, la programarea conspirativă a morții sale civile și că l-a tratat cu totală indiferență în ultima fază a vieții.

Se bănuia și apariția unei atitudini de ingratitude față de critica poetului, fapt consemnat și în *Jurnalul* maiorescian: „Zizin C[antacuzină] zicea ieri că Eminescu va răsplăti ostenele mele pentru el cu cea mai neagră ingratitude, căci, la o min-

te genială, ar fi având un caracter comun” [10]. În ceea ce privește grija ce i-a purtat-o poetului găsim o mărturie elocventă în scrisoarea adresată de Maiorescu surorii sale Emilia din octombrie 1883: „Am găsit și găesc ducerea lui la Viena cu totul nefolositoare. Nu uita, totuși, două lucruri: mai întâi. Eu l-am văzut adeseori, la mine a avut acces, toată grija lui, eu, *numai eu* (subl. în text – n.n.) am avut-o și numai eu am pus-o la cale. Nimeni altul nu s-a interesat de el – nici familia și nici cei mai apropiați de el (...) Așadar, eu știu că Eminescu a fost bine îngrijit la doctorul Suțu și mai știu că ducerea sa la Viena este cu totul de prisos. El a trecut din mania delirantă în aceea de dementă”.

Trecând peste episodul biografic controversat, s-a întâmplat la 28 iunie 1883, găsim numeroase mărturii ale preocupării de soarta poetului, de editarea operei sale și de receptarea postumă a ei, o primă dovadă în acest sens fiind scrierea și publicarea în chiar anul morții sale a unui fundamental studiu *Eminescu și poezia lui*, devenit piatră unghiulară a eminescologiei.

Petru Creția distinge o indiscutabilă prețuire, sub semnul lucidității depline, pe care i-a purtat-o criticul toată viața. E o atitudine cu o sigură marcă deontologică evidentă, atât în sentimentul general de iubire, ce i-a arătat-o și prin asimilarea operei „până la a ști pe de rost”, cât și în particular, grija ce-a avut-o pentru căutarea „forme ideale” a editării poeziilor. Greșelile pe care le-a comis nu stau „în cumpănă nici cu meritul istoric al ediției sale, nici cu prețuirea lucidă și neabătută pe care i-a purtat-o poetul toată viața”. „Și apoi Maiorescu argumentează eminescologul, nu s-a mărginit să-l socotească pe Eminescu drept ceea ce era (anticipând chiar și ce a devenit), și nici să-i asimileze opera până la a o ști pe de rost, ca pe o componentă a vieții sale interioare. Marele îndrumător, un om destul de rece în fața lumii, l-a iubit omenește pe poet cum pe puțini i-a iubit și a trecut peste tot ce-i deosebea, peste tot ce adesea îi apunea” [6, p. 107-108]. Ca dovezi sunt invocate însemnarea din 1 iunie 1879, în care mărturisește că are „aceeași simpatie pentru el, poate mai puternică” în ciuda unui dezacord politic al poetului cu el și declarația făcută în scris surorii sale de vinerea mare 1884: „Când l-am ști pe Eminescu plecat, ajuns și așezat la Iași, atunci abia îmi voi permite să mă gândesc la ale mele (...) tare aș vrea el să aibă un pat calduș, într-o cameră a lui, se înțelege alături de aceea a unui prieten”.

Toate acestea se simt, în adânc, și în ediția priniceps, care demonstrează că „voia să-l înfățișeze lumii într-o formă ideală”. „Și de fapt a izbutit, deschizând totodată, pentru urmași, drumul aspru al căutării textului autentic. Examinarea atentă a textului dat de el este cea mai bună introducere în știința editării lui Eminescu” [6, p. 108]

Atestarea meritului istoric al ediției Maiorescu atinge pragul de sus al elogiului, transcris într-o notă encomiastică vocativă: „Rămână exemplară pentru toți elevația, clarviziunea și discreția demersului său, devotata aplicație la obiect, smerenia aristocratică de a sluji, până și în calitate de corector, opera altcuiva, pe care n-au avut-o mulți în istoria culturii, smerenie egală doar cu desăvârșita lipsă de interes personal al artistului. Și apoi detașarea ideală, cristalina luciditate, absența oricărui impuse fetișizări și resentimente, asociate mereu și deplin cu căldură ascunsă a unei foarte nobile inimi” [6, p. 108]

Rezumând, putem spune – împreună cu acad. Eugen Simion: „A vrut să impună, și aici (aici în sfera politicului), ceea ce reușise să impună în literatură: o ierarhie corectă de valori, o direcție nouă bazată pe respectul adevărului, pe legi bune, în cadrul unui sistem constituțional pe care oratorul îl invocă aproape în toate discursurile sale. „Un formalist” cum s-a zis. Da, dar unul care înțelege că, fără *forme* ce trebuie respectate, fundamentala unei națiuni se năruie. Este aproape sigur că Maiorescu n-a fost, decât puțin timp, un om politic de prim-plan, altele au fost vedetele politicii din vremea lui, dar, atât cât a fost, pe locul doi, în urma lui Carp și Brătianu, el a reprezentat o întâlnire a spiritului și o voință dârză de europenizare a spiritului public românesc” [6, p. XXVII] (*Ibidem*, p. XXVII).

Indiscutabil, după cum demonstrează probant și articolele sale, Titu Maiorescu a întrevăzut în Eminescu *o personalitate europeană*, și o manifestare de prim ordin a *europenizării* culturii românești. Este și primul critic care a identificat *o epocă Eminescu*, o epocă de renaștere națională.

BIBLIOGRAFIE

1. Maiorescu T. Critice, II. București: Editura Tineretului, 1967. 572 p.
2. Cioculescu Ș., Streinu V., Vianu T. Istoria literaturii române moderne. București, 1971. 352 p.
3. Cioculescu Ș. Eminesciana. București: Minerva, 1985. 312 p.
4. Călinescu G. M. Eminescu. Studii și articole, col. „Eminesciana-13”. Iași, 1978. 312 p.
5. cf. vol. Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor. București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2015. 156 p.
6. Creția P. Testamentul unui eminescolog. București, 1998, ed. a II-a, 2016. 388 p.
7. Viața lui Mihai Eminescu, ed. de Ileana Mihăilă, București: Editura Academiei Române, 2002, XVI. 268 p.
8. Diaconu M. Eugen Simion. Profil spiritual. București: MLR, 2015. 896 p.
9. cf. Introducerea la Titu Maiorescu, Opere, III. Discursuri parlamentare. București, 2006, p. XII.
10. Însemnări zilnice, II, 1937.

Maria Mardare-Fusu. *Au ieșit Luceferii la mal*, 1985, u.p., 70 × 65 cm, colecția Muzeului Național de Artă al Moldovei